

OVERZICHT ACTIVITEITEN PERMACULTUURCENTRUM DEN HAAG

meer programma's volgen. Zie website www.permacultuur.nu

JULI

za 13 workshop **Wormencompostbak opzetten**
za 13 rondleiding **Rondleiding Eetbaar Park 1**
za 27 workshop **Culinaire Wildpluk Wandeling**

AUGUSTUS

za 10 workshop **Culinary Wild Edible Plant Walk**
za 17 workshop **Wormencompostbak opzetten**
za 17 rondleiding **Rondleiding Eetbaar Park 1**

SEPTEMBER

di 17 lezing **Introductie tot Permacultuur**
za 21 start cursus **4-Days Permaculture Basic Course (English)**

OKTOBER

vr 21 start cursus **Permacultuur Jaaropleiding 2019-2020**
zo 27 workshop **Een Eetbare Bloementuin**

NOVEMBER

wo 06 presentatie **Eetbare Paddenstoelen en hun rol in een voedselbos en permacultuurtuin**
za 23 start cursus **Permacultuur Vervolg Jaaropleiding 2019-2020**
zo 24 workshop **Van Snoeien naar niet meer Snoeien**

DECEMBER

za 14 cursus **Zelfvoorzienend off grid**

JANUARI 2020

zo 26 workshop **Enten en Vermeerderen van fruit- en notengewassen**

FEBRUARI

za 01 start cursus **Voedselbosrand, ook in kleinere tuinen**
zo 09 workshop **Watermanagement**

MAART

zo 22 workshop **Bijzondere Fruitsoorten**
zo 29 workshop **Eetbaar Hout: paddenstoelen uit eigen tuin**

APRIL

zo 26 workshop **Het Nut van de Luis**

MEI

za 29 workshop **Landschap Lezen**

Locatie: Eetbaar Park (Zuiderpark) ingang Vreeswijkstraat (bij tankstation)

Organisatie: Permacultuurcentrum Den Haag

**tel. 06-26130464 - www.permacultuur.nu - info@permacultuur.nu
i.s.m. Stichting Eetbaar Park en Permacultuur School Nederland**

Permacultuur Boeken Collectie: www.permacultuurboeken.nl

Permacultuur Nu!

AGENDA 2019-2020

Samenwerken met de natuur op een gezonde en efficiënte wijze. Wat kunt u in uw moes- en buurttuin, balkon en leefomgeving doen met Permacultuur?

lezingen / presentaties:

Rondleidingen Eetbaar Park | Introductie tot Permacultuur, Eetbare paddenstoelen en hun rol in een voedselbos en permacultuurtuin,

cursussen / jaartrainingen:

**4-Days Permaculture Basic Course (English)
Permacultuur Jaaropleiding 2019-2020
Permacultuur Vervolg Jaaropleiding 2019-2020
Voedselbosrand, ook in kleinere tuinen**

workshops:

**Wormencompostbak opzetten | Culinaire Wildpluk
Wandeling | Eetbare Bloementuin | Van snoeien naar niet
meer snoeien | Zelfvoorzienend off grid |
Enten en vermeerderen van fruit- en notengewassen |
Watermanagement | Bijzondere Fruitsoorten
Eetbaar Hout: paddenstoelen uit eigen tuin
Het Nut van de Luis | Landschap Lezen**

**Permacultuurcentrum Den Haag
i.s.m. Stichting Eetbaar Park
en Permacultuur School Nederland
tel. 06-26130464 - www.permacultuur.nu**

Wat is Permacultuur?

Permacultuur is werken met de natuur om een betere wereld voor ons allemaal te maken. Als we de natuur observeren zien we dat er een systeem van principes aan het werk is. Permacultuur gebruikt deze principes om geïntegreerde systemen te ontwikkelen die voor onze behoeften aan voedsel, energie en gemeenschap zorgen op een gezonde en efficiënte wijze.

Door Permacultuur kunnen we de kwaliteit en productiviteit van onze individuele levens, onze samenleving en onze omgeving verbeteren.

De Ethische principes van Permacultuur zijn:

ZORG VOOR DE AARDE - Help de leefsysteemen om door te kunnen gaan en uit te breiden.

ZORG VOOR DE MENS - Hulp bij het vinden van bronnen voor een goede kwaliteit van leven.

DELEN VAN DE OVERVLOED - Kijken naar de limieten, die de bevolkingsgroei stelt aan consumptie: De bronnen delen tussen aarde en mens.

Permacultuur is het ontwerpen van systemen voor een maximale output met een minimale input. Permacultuur reikt ons de gereedschappen en processen aan die ons in staat stellen conceptuele, materiële en strategische componenten te verenigen in een 'patroon' of 'plan van aanpak' dat met minimale hulpbronnen opgebouwd en onderhouden kan worden. Permacultuur vindt vooral toepassing in tuinen, land- en tuinbouw en natuurprojecten.

De oorsprong van Permacultuur
Het woord Permacultuur komt van de woorden permanent en agricultuur (duurzame landbouw). Permacultuur is begonnen in Australië in de jaren 70 door Bill Mollison en David Holmgren o.a. als reactie op de land- en bosbouwsystemen in Australië, die voor veel ongewenste problemen zorgden. Door het nauwkeurig observeren van de oerbossen in Tasmanië probeerden ze de ecologische principes van deze ecosystemen te achterhalen en een methode te ontwikkelen waarmee mensen in staat zijn zelf ecosyste-

men na te bouwen. Permacultuur zoekt naar een win-win situaties voor zowel de mens als de natuur.

Met Permacultuur heb je een krachtige gereedschappenkist ter beschikking om een tuin te ontwerpen en te onderhouden. Je bent daarbij alles wat voorhanden is of makkelijk te realiseren: zon, regen, hoogteverschillen, bestaande beplanting, enz. en vormt het tot een duurzaam ecosysteem met een hoge productie aan voedsel en energie, dat weinig onderhoud vraagt. En het zal er goed toeven zijn.

Over de hele wereld zijn klein- en grootschalige Permacultuur-projecten gerealiseerd. Ook in Nederland is de belangstelling ervoor sterk groeiende.

De 10 ontwerpprincipes

Naast de 3 ethische principes biedt Permacultuur 10 (in sommige visies 12) ontwerp-principes, die de richtlijnen, uitgangspunten en handvatten zijn om ons project duurzaam, regeneratief, productief en veerkrachtig te maken.

Permacultuur is gebaseerd op de volgende 10 principes:

- Juiste plaatsing van de elementen in een ontwerp
- Elk element vervult meerdere functies
- Elke belangrijke functie wordt gedragen door meerdere elementen
- Efficiënte energieplanning
- Nadruk op biologische/duurzame bronnen
- Energierecycling (op de plek zelf)
- Intensief systeem: planten in lagen boven elkaar; meerdere oogsten per jaar
- Versnellen van opvolging en evolutie
- Diversiteit
- Gebruik maken van randen en overgangen

Permacultuur in ons klimaat

De afgelopen jaren is de nodige ervaring opgedaan in permacultuurprojecten in ons klimaat en op onze bodems. De invloeden van de seizoenen, water, hoeveelheid en kracht van de zon, grillige weer en dergelijke zijn nu veel beter gekend en de daaruit voortgeko-

Het nut van de luis

workshop Taco Blom, € 65,- / € 50,-
zondag 26 april, 10.00-17.00u.

Plantengemeenschappen in relatie tot de bodem. Plagen en ziektes -signalen die door planten worden afgegeven- vertellen ons veel over hoe en waarom onze tuin, het deel met de vaste planten, uit balans is. In deze workshop gaan we diep in op de conditie van de bodem, de planten, de plantenfamilies in de gemeenschappen in je tuin in relatie tot de bodem.

Landschap Lezen

workshop Taco Blom, € 65,- / € 50,-
zondag 29 mei, 10.00-17.00u.

Het landschap kunnen lezen is een belangrijke basis voor een goed ontwerp voor een permacultuurtuin. Aan de orde komt onder andere het natuurlijke landschap; welke planten horen of staan hier. Wat is hun functie in het geheel en waarom staan zij daar. Wat vertellen de planten over de bodem en over de invloeden erop vanuit de omgeving. En wat leren ze ons over het verleden van dat stuk grond en hoe het gebruikt is geweest en waar het naar toe wil.

DOCENTEN

Taco Blom

Taco Blom, hoofddocent is sinds tien jaar docent aan de Permacultuur School Nederland en België. Hij werkte voorheen als boomspecialist, landschapsverzorger en tuinder. Hij is de initiatiefnemer van CSA en permacultuurboerderij Samenland in Alken in België, een voedsel-bosrandtuin van 4ha. Ook is hij betrokken bij de Permatuin van Landgoed Heerdeberg.

Ishi Crosby

Ishi Crosby is Permacultuur ontwerper – en docent met meer dan vijftientig jaar ervaring in binnen en buitenland. Hij is mede oprichter van de Permacultuurschool, lid van Ecodorp Noordland en heeft zich gespecialiseerd in het neerzetten van klein tot middelgrote voedseltuinen op het platteland, stadsrand en binnenstad. Permacultuur

Agroforestry is zijn huidige passie. Bij werkt vanuit een geïntegreerde benadering die vooral praktijkgericht is.

Menno Swaak

Is beheerder van Eetbaar Park 1 en coördinator van Permacultuurcentrum Den Haag. Hij geeft regelmatig rondleidingen en wormcompostworkshops.

Pip Gilmore

Pip Gilmore van Groene Takken maakt en verkoopt Eetbaar Hout. Zij is al meerdere jaren bezig en heeft veel ervaring met de hele traject van stam tot zwam. Ze weet alles van het kweken van paddenstoelen.

Niels Gorisse

Niels Gorisse is bouwer van het perceel Strohhplatz in Duitsland. Hiervoor heeft hij voor off grid componenten jarenlang research gedaan, vele cursussen gevolgd, en bijna alles ook al in de praktijk gebracht. Hij deelt deze ervaringen heel erg graag.

LOCATIES

De meest gebruikte locatie voor bovenstaande activiteiten is **Eetbaar Park** (Zuiderpark). Dat is een ruim achtjaar oude Permacultuurtuin met een bijzonder ecologisch paviljoen. De ingang is aan de Vreeswijkstraat (poortje achter het benzinstation). Er zijn wekelijkse tuinwerkdagen voor informatie en meewerken,

ORGANISATIE

Permacultuurcentrum Den Haag
tel. 06-26130464 - www.permacultuur.nu
- info@permacultuur.nu
i.s.m. **Stichting Eetbaar Park**
www.eetbaar-park.nl
en **Permacultuur School Nederland**
www.permacultuur.eu

BOEKEN

De Permacultuur Boeken Collectie
Permacultuurboeken, zowel Nederlandstalige als Engelse boeken, zijn verkrijgbaar op Eetbaar Park en via onze webshop www.permacultuurboeken.nl

Cursus Zelfvoorzienend off grid

met Niels Gorisse, € 79,-
zaterdag 14 december, 10.00-17.00u.

Ga je een tiny house bouwen, wil je dierkwart van het jaar gratis douchen, ecologisch verantwoord (ver)bouwen aan je huis of in een ecodorp, of meer energieneutraal en klimaatbewuster leven? Dan is deze cursus voor jou. In deze cursus leer je alle basisbegrippen over ecologisch isoleren, zoneboilers, wateropvang, helofytenfilters, composttoiletten, zonnecollectoren en meer. Er worden duurzame manieren besproken voor basisbehoeften warmte, water, toilet, en meer. Plus je leert het waarom en hoe.

Enten en vermeerderen van fruit- en notengewassen

workshop Taco Blom, € 75,- / € 60,-
zondag 26 januari, 10.00-17.00u.

Enten, stekken, afleggen en snoeien. Als je fruit uit je tuin wilt zijn er talloze mogelijkheden. Maar hoe doe je dat? Fruitgewassen tot productiviteit brengen vraagt kennis, inzicht en ervaring. De juiste rassen, de juiste onderstam, de juiste plaatsing, het juiste onderhoud en verzorging! Snoeien, leifruit, enten enz Theorie en praktijk: je maakt je eigen ent om mee te nemen.

Voedselbosrand, ook in kleinere tuinen

cursus met Taco Blom,
4x zaterdag 10.00-17.00u.
m.i.v. 1 februari, € 260,- / € 200,-
Een groot voordeel van tuinen waarin net als in de natuur vooral vaste planten groeien is dat ze op termijn veel minder onderhoud vragen dan tuinen gedomineerd door eenjarige. Voedsel produceren en biodiversiteit kunnen goed samengaan. In de natuur vind je de meeste biodiversiteit in bosranden en aan oevers. Zo'n bosrand kun je oprekken tot een hele tuin: een stadstuin, een tuinderij of een groter voedselbos met hogere en lagere planten.

Watermanagement

workshop Taco Blom, € 65,- / € 50,-
zondag 9 februari, 10.00-17.00u.

Water is essentieel in je tuin. Goed watermanagement helpt je door natte en droge periodes. Zeker nu we de laatste jaren steeds meer extreme situaties meemaken is dat belangrijk. Hoe gaan we om met het water in en om ons huis, zodat we zoveel mogelijk ervan in ons systeem kunnen houden? Naast de bergings- en bufferingsmogelijkheden kijken we naar (ook kleine) filteringssystemen, swales, vijvers en opslag in de bodem.

Bijzondere Fruitsoorten - workshop met Taco Blom

workshop Taco Blom, € 65,- / € 50,-
zondag 22 maart, 10.00-17.00u.

Als het gaat om het kweken van fruit in de stad, dus ook op kleinere schaal, is er vaak veel meer mogelijk dan we meestal denken. Er zijn best wel veel echt bijzondere fruitsoorten, die het prima kunnen doen in onze stadstuinjes en -parken. En dan gaat het om fruit dat lekker en/of gezond is, een bijdrage levert aan de biodiversiteit, esthetisch waarden heeft voor je tuin en dus je leefomgeving.

Eetbaar Hout: paddenstoelen uit eigen tuin

workshop met Pip Gilmore, € 47,50
zondag 29 maart 13.00-15.30u.

Achtergrondinformatie, eetbare paddenstoelen, eetbaar hout
Boomstam enten met deuveldbroed
Deelnemers kunnen de stam meenemen naar huis
Shii-take soep of kleine paddenstoelproeverij
Tevens verkoop van entstof, eetbaar hout en overige Groene Takken producten.

men inzichten zijn geïntegreerd in ons educatief aanbod. Ook worden deze recente inzichten verwerkt in de wat langer bestaande permacultuurprojecten. In de praktijk betekent dat in tuinen meestal een duidelijkere scheiding tussen de gedeelten voor één- en voor meerjarige planten wordt aangehouden, er spaarzamer gebruik wordt gemaakt van mulch.

Motivatie

Er zijn veel verschillende wegen waarlangs mensen bij Permacultuur uitkomen. Het verlangen naar gezonde voeding van dichtbij, dat op een verantwoorde wijze tot stand komt, was in het begin en is nog steeds een belangrijke. Maar het besef dat de grootschalige industriële land- en tuinbouw en veeteelt invloed hebben op ons klimaat, doet mensen uitkijken naar een andere aanpak. De economische crises hebben ook duidelijk gemaakt hoe kwetsbaar onze voedselsystemen zijn en dat we moeten werken aan duurzame lokale en regionale voedsel oplossingen.

Het verdwijnen van steeds meer flora en fauna, zoals bijen en insecten, verontrust mensen en ze zoeken naar mogelijkheden om de natuur weer te herstellen. En dan is er nog een groeiende aandacht voor buurt- en wijkgerichte initiatieven en ook dat is iets wat Permacultuur promoot en helpt mogelijk maken. Bij heel veel mensen zien we terug dat ze ook een leefbare wereld wensen voor toekomstige generaties

Toepassingen

Permacultuur kan zowel op kleine als op zeer grote schaal toegepast worden. Het meest vindt het toepassing in tuinen, maar ook in de stedelijke ontwikkeling, landschapsinrichting en bij het opzetten of reorganisatie van bedrijven is veel winst te behalen. Een opsomming:

- balkon en terras, groene vensterbanken, achtertuinen, volkstuinten
- buurttuinen, openbaar groen in de wijk, boomspiegels, gezamenlijke binnentuinen, stadsparken, sociale woonprojecten
- stadsmoestuinen, stadsland- en tuinbouw, zorgboerderijen

- voedselbossen, voedselparken en voedselvijvers.

De kenmerken die deze projecten en projectjes kunnen krijgen is, dat ze bijdragen aan lokale voedselproductie, biodiversiteit bevorderen, lucht- en waterkwaliteit verbeteren, sociale cohesie kunnen versterken en bijdragen aan een schoner milieu en geen gevaar vormen voor het klimaat, in tegendeel.

Aanbod

Permacultuurcentrum Den Haag organiseert regelmatig activiteiten om Permacultuur bekend en geliefd te maken. We doen dat met

- rondleidingen op bestaande projecten met uitleg, tuinwerkdagen
- introductie- en informatiebijeenkomsten
- basis- en vervolgcursussen voor de moestuin
- permacultuur jaaropleidingen
- voedselbos(rand) en voedselvijver cursussen
- workshops over speciale onderwerpen als bodemverbetering, eetbare vaste planten, composteren, natuurlijk plaagbeheer, natuurlijk bijen houden, water in de tuin, opzetten groene buurtprojecten, teeltplan opstellen, snoeien, enten en vermeerderen kleinfruit.

Daarnaast bieden we advies en begeleidingstrajecten voor het ontwerpen, opzetten en onderhouden van (moes)tuinen, buurtprojecten, educatieve kinderspeelplekken en dergelijke.

Voorbeelden

Er zijn diverse permacultuur voorbeeldprojecten in en om Den Haag te vinden:

- Eetbaar Park 1 - Zuiderpark Den Haag (www.eetbaar-park.nl)
- Eetbaar Park 2 - ATV Nut en Genoegen (Meppelweg 882 Den Haag)
- Eetbaar Park Madestein en Pluk! Den Haag Loosduinse Hoofdstr. 1184A
- Valkenbosgaarde - Valkenboskade
- Groene Mient - De Mient

AGENDA 2019 - 2020

Onderstaand programma bestrijkt een periode van ruim een jaar. Het biedt veel voor zowel beginnende als gevorderde permacultuuristen. Het overzicht is nog niet volledig. Er zullen zeker activiteiten bij komen, zoals regelmatige rondleidingen, compostworkshops, speciale tuinwerkdagen en meer. Volg ons op de website of -nog makkelijker- vraag daar onze maandelijkse nieuwsbrief aan: www.permacultuur.nu

Rondleidingen Eetbaar Park 1

met uitleg Menno Swaak, zaterdag 13 juli, 14.00-16.00u. en 17 augustus 2019, 13.30-15.30u. Met z'n uitbundige natuur, waarin over de 120 eetbare gewassen en ondersteunende planten, is de tuin een feestje van biodiversiteit. De uitleg bij de rondleiding houdt rekening met zowel de beginnende als de meer ervaren (moes)tuinier, die over wil gaan naar een tuin waarin meer plaats is voor natuur en een natuurlijk evenwicht.

Wormencompostbak opzetten

workshop Menno Swaak € 15- / € 10- zaterdag 13 juli, 10.30-12.30u. idem: 17 augustus

Waar keukenresten vaak niet op de composthoop kunnen, gaat een deel prima in de wormencompostbak. Deze wormen werken het klokje rond om onze resten om te zetten naar een prima compost voor uw kamerplanten, balkonbakken en tuin. Er zijn heel veel verschillende modellen wormencompostbakken mogelijk. Je kunt er zelf een maken van bv een paar stevige emmers of oude metselkuipen, een paar planken...

Culinaire Wildpluk Wandeling

met Kitty Hinkenemper, zaterdag 27 juli, 14.00-15.30 uur, € 20,- idem 10 augustus in English

Ben je benieuwd naar wat er hoog zomer aan eetbaars te vinden is in onze omgeving? Doe mee en je zult je verbazen over de wilde planten die eetbaar, gezond en lekker zijn. Je maakt kennis met wilde culinaire planten door te voelen, te ruiken en te proeven.

Introductie tot Permacultuur

lezing/introductie jaarcursus door Taco Blom, gratis, dinsdag 17 september, 19.30-21.30u.

Permacultuur is een ontwerpsysteem dat niet alleen betrekking heeft op duurzame landbouw, maar dat men op alle aspecten van het menselijk leven kan toepassen. Centraal staat het samenwerken met de natuur, en het gebruiken van de natuur als voorbeeld en inspiratie om duurzame systemen te ontwerpen. Op deze avond wordt ook informatie gegeven over de cursussen, (vervolg)jaartrainingen en workshops.

4-days Permaculture Basic Course (English)

with Ishi Crosby, Saturday September 21, October 19, November 16, December 14, 10:00-17:00h € 260,- / € 200,-

Looking for some permaculture knowledge in the The Hague area? Thinking about starting your own Permaculture Garden? This four days course gives you a firm introduction into Permaculture Design Principles and a general feeling for the possibilities that Permaculture has to offer as efficient and natural way of producing our food. This course gives you the skills to de-

sign your own Permaculture garden and insight in how to start and maintain it.

Permacultuur Jaaropleiding 2019-2020

met Taco Blom, 12 vrijdagen 10.00-17.00u. ± 1x / maand m.i.v. 11 oktober, € 900,-

Deze PDC (Permaculture Design Course) is een zowel theoretische als praktische opleiding waarin je leert je permacultuur ontwerp te maken en de verwezenlijking hiervan. Deze cursus is heel toegankelijk zowel voor de liefhebber als voor mensen die hun zaak willen uitbouwen in de permacultuur. In deze cursus richten we ons in de eerste plaats op voedselproductie, tuin -en landschapsinrichting en daarbij aansluitende praktische toepassingen. O.a. bodem en bodemverbetering, water, compost, éénjarige en vaste eetbare planten, fruitstruiken en -bomen, bosrandtuin, bijen, oogsten, bewaren, en lokale economie zijn onderwerpen die behandeld worden in theorie en praktijk.

Eetbare bloementuin

workshop Taco Blom, € 80,- / € 65,- zondag 27 oktober, 10.00-17.00u.

Tallose bloemen -bekende en minder-bekende- zijn eetbaar, en zelfs lekker en/of gezond. Je kunt ze verwerken in salades en andere gerechten en je kunt er soms gelei, siroop, frisdrank en ijsjes van maken. Daarnaast kunnen ze veel bijdragen aan een aangenaam verblijf in je tuin door hun vormen, kleuren en geuren. Hoe kom je tot een mooie en eetbare siertuin met zowel vaste als één- en tweejarige planten, die het hele jaar door aantrekkelijk is?

Eetbare paddenstoelen en hun rol in voedselbos en permacultuurtuin

Presentatie met Pip Gilmore, € 17,50 woensdag 6 november 20.00u
Informatie over de ontwikkeling van een ecosysteem en voedselplanten daarin, Informatie over eetbare paddenstoelen in voedselbossen, Demonstratie boomstam enten met oesterzwam of shii-take.

Permacultuur Vervolg Jaaropleiding

met Taco Blom en Ishi Crosby, 10 zaterdagen 10.00-17.00u. m.i.v. zaterdag 23 november € 750,-
Deze jaartraining is een vervolg voor wie al een jaartraining of PDC (Permaculture Design Course) gevolgd heeft. Dit vervolgtraject richt zich vooral op de toepassingsmogelijkheden van Permacultuur in, om en voor de stad. Daarbij wordt gekeken naar specifieke situaties in de stad en de vele randinvloeden die kunnen optreden. En ook naar de sociale, economische en productie-aspecten.

Van snoeien naar niet meer snoeien

workshop Taco Blom, € 65,- / € 50,- zondag 24 november, 10.00-17.00u.
Hoe snoei je zodat je kunt stoppen met snoeien. Het snoeien van onze fruitbomen is niet altijd ideaal. Een fruitboom is op zijn best als die op een natuurlijke wijze kan groeien. Snoeien volgens de boeken leidt meestal tot de noodzaak te blijven snoeien. En je bent ook niet altijd blij met de bijwerkingen. Met snoeien wordt veel verstoord zoals het hormoonhuishouden van je boom? Hoe herstel je dat?